

Svetovni standardi socialnih zadrug¹

Od sedemdesetih let naprej po vsem svetu nastajajo nove vrste zadrug, ki odgovarjajo na nezadovoljene potrebe ljudi, predvsem na področju zagotavljanja socialnih storitev in vključevanja na trg dela. V nekaterih državah so te nove vrste zadrug postopoma pridobile lasten pravni status. Imenujejo se različno, denimo socialna zadruga, socialna solidarnostna zadruga, zadruga za družbeno pobudo, solidarnostna zadruga in zadružna družba s kolektivnim interesom. Vse pa poudarjajo pomembnost tega novega pojava v okviru zadružnega gibanja.

Kot mednarodna organizacija, ki zastopa »industrijske, obrtniške, storitvene in socialne zadruge ter zadruge z delavskim lastništvom«,² je CICOPA s svojimi člani organizirala dveletni posvetovalni proces, da bi razvila skupni koncept, ki zadeva to vrsto zadrug. Rezultat tega procesa so Svetovni standardi socialnih zadrug. Standarde je vsebinsko potrdila skupščina CICOPA, ki je potekala v Ženevi 18. novembra 2009, v svoji končni obliki pa so bili sprejeti 16. novembra 2011 na skupščini CICOPA v Cancunu v Mehiki.

1. Socialne zadruge kot nova oblika zadrug v zadružnem gibanju

Socialne zadruge so eden glavnih odgovorov zadružnega gibanja na vedno nove potrebe ljudi. Trdno so zasnovane na mednarodno dogovorjeni definiciji, vrednotah in načelih zadružništva, obenem pa imajo še dodatne, svojevrstne značilnosti.

¹ Dokument je nastal pod okriljem Mednarodne organizacije industrijskih, obrtniških in storitvenih zadrug (*International Organisation of Industrial, Artisanal and Service Producers' Co-operatives* – CICOPA) in je bil v svoji končni obliki sprejet leta 2011 na skupščini CICOPA v Cancunu 2011.

² Pravila CICOPA, člen 1.3.

- Zaradi različnih nacionalnih in regionalnih kontekstov se umestitev socialnih zadrug v združnem gibanju med državami razlikuje.
- Kljub takšnim razlikam pa imajo socialne zadruge v osnovi enake dogovorjene standarde združnega modela, in sicer definicijo, vrednote in načela delovanja, zapisana v Izjavi o združni identiteti (Manchester, 1995) in v Priporočilu Mednarodne organizacije dela 193 – Spodbujanje zadrug (Ženeva, 2002). Imajo pa tudi nekaj pomembnih značilnosti, zaradi katerih se razlikujejo od drugih vrst zadrug.

2. Glavne značilnosti

2.1 *Eksplicitno poslanstvo: delovanje v splošnem interesu*

Najpomembnejša značilnost socialnih zadrug je, da kot svoj glavni namen izrecno opredeljujejo delovanje v splošnem interesu, to poslanstvo pa neposredno uresničujejo s proizvodnjo blaga in ponujanjem storitev v splošnem interesu. Vključevanje na trg dela, ki je ključna naloga številnih socialnih zadrug, moramo obravnavati kot storitev v splošnem interesu za vse namene, ne glede na vrste blaga ali storitev, ki jih ponuja zadruga.

- Zadruge že od samega začetka združnega gibanja in v skladu z zgoraj omenjenimi mednarodno dogovorjenimi standardi na splošno temeljijo na skupnih potrebah in željah ljudi ter imajo zato že same po sebi socialno razsežnost, ne glede na vrsto zadrug. Poleg tega sedmo načelo združništva jasno navaja skrb zadrug za skupnost.
- Kljub temu je sledenje poslanstvu splošnega interesa kot prvotni namen glavna značilnost socialnih zadrug. Koncept splošnega interesa je povezan s temeljnimi potrebami ljudi na nekem ozemlju ali v skupnosti, zajema pa vse prebivalce tega določenega območja. Socialne zadruge pogosto opravljajo dejavnosti v splošnem interesu, ki jih je javni sektor opustil ali izpustil.
- Socialne zadruge svoje poslanstvo delovanja v splošnem interesu neposredno uresničujejo s proizvodnjo blaga in ponujanjem storitev v splošnem interesu. To poslanstvo socialnih zadrug ni sredstvo za doseg drugih ciljev, ampak je delovanje v splošnem interesu glavni razlog obstoja teh zadrug.

2.2 *Nedržavni značaj*

V skladu s četrtem načelom združništva (avtonomija in neodvisnost) so socialne zadruge ndržavni subjekti. Kot take morajo biti dejansko neodvisne od javnega sektorja in drugih subjektov, ne glede na oblike in zneske morebitne pomoči, ki jo prejemajo, morebitne partnerske sporazume z državnimi organi in celo morebitno zastopanje državnih organov v okviru njihovega članstva.

- Kot vse druge zadruge so tudi socialne zadruge nedržavni gospodarski subjekti, ki temeljijo na svobodnem združevanju oseb. Ker pa gre za dejavnosti v splošnem interesu, so pogosto financirane iz javnega proračuna.

- Če bi socialne zadruge zlorabljali kot instrumente javnih organov ali drugih subjektov, bi s tem ogrozili njihov zadružni značaj samostojnih in neodvisnih subjektov.

- Če so socialne zadruge pri svoji osnovni dejavnosti odvisne predvsem od rednih javnih subvencij, le težko ohranjajo svojo neodvisnost od oblasti. Zato bi se pri opravljanju osnovne dejavnosti morale izogibati preveliki odvisnosti od rednih javnih subvencij.

- Da bi se socialne zadruge izognile prevelikemu vplivu in nadzoru javnih organov, bi morala biti tudi glasovalna moč javnih organov v strukturi upravljanja zadruge – kadar so javni organi lahko člani socialne zadruge – vedno manjša od članov zadruge, ki so zasebne pravne ali fizične osebe.

2.3 Večdeležniška³ struktura članstva

Pomembna značilnost socialnih zadrug je upravljalna struktura, ki potencialno ali dejansko temelji na večdeležniškem članstvu.

- Poslanstvo socialnih zadrug, da delujejo v splošnem interesu, pomeni, da lahko vključujejo različne vrste deležnikov, na primer delavce, uporabnike, lokalne oblasti, različne pravne osebe.

- Večdeležniška struktura članstva je vzorec upravljanja, po katerem so (lahko) člani zadruge različni deležniki, ki skupaj posedujejo in demokratično soupravljajo podjetje. Ta večdeležniška struktura upravljanja je inovativen prispevek socialnih zadrug k razvoju demokratičnega in participativnega upravljanja ter je odgovor na njihovo poslanstvo delovanja v splošnem interesu in njegovo učinkovito izvajanje.

2.4 Znatna zastopanost delavcev članov⁴

Delavci morajo biti v članstvu zastopani na vseh ravneh strukture upravljanja socialne zadruge. Njihova zastopanost mora biti v vsaki upravni strukturi večja od tretjine glasov. V socialnih zadrugah s poudarkom na vključevanju na trg dela bi morale biti vsaj 51 % članov delavcev (prikrajšanih delavcev in drugih delavcev skupaj). V obeh primerih mora biti vsaj 51 % delavcev tudi članov zadruge. Poleg tega morajo za delavce člane veljati vsi standardi Svetovne deklaracije o delavskih zadrugah.

³ Termin *multistakeholder* prevajamo kot »večdeležniški« (op. prev.).

⁴ Termin *worker-member* iz angleščine prevajamo kot »delavec član« brez vezaja. Pomensko gre za opis delavca, ki je hkrati član, in nasprotno, člana, ki je hkrati delavec (op. prev.).

- Medtem ko se sestava strukture večdeležniškega upravljanja lahko razlikuje glede na različne okoliščine, morajo biti delavci člani znatno zastopani v vseh mogočih strukturah upravljanja, saj so vedno eden glavnih deležnikov v socialnih zadrugah – bodisi kot ponudniki storitev bodisi kot upravičenci dejavnosti vključevanja na trg dela.
- Znatna zastopanost delavcev članov je lahko pomembna prednost za razvoj socialnih zadrug. Prvič, delavcem omogoča več sodelovanja pri snovanju in proizvodnji izdelkov in storitev v splošnem interesu, s čimer se spodbujajo organizacijska in tehnična inovativnost ter motivacija delavcev. Pri zagotavljanju osebnih storitev imajo delavci ključno vlogo kot neposredni ponudniki storitev, njihova stopnja motivacije pa je ključna za visoko kakovost storitev. Drugič, njihova zastopanost v strukturah upravljanja lahko izenačuje in dopolnjuje interese uporabnikov.
- V specifičnem primeru socialnih zadrug za vključevanje na trg dela lahko vključevanje prikrajšanih delavcev v strukturo upravljanja zagotovi učinkovit proces integracije.
- Poleg tega so zbrane izkušnje pokazale, da če želimo zagotoviti dejansko vključevanje na trg dela ob upoštevanju gospodarske razsežnosti podjetja in se izogniti oportunistični uporabi te oblike zadruga, morajo prikrajšani delavci pomeniti od 30 do 50 % vseh delavcev.

2.5 *Prepoved delitve ali omejitev delitev presežka*

Medtem ko lahko zadruga del svojega presežka uporabijo v korist članov sorazmerno z obsegom njihovega poslovanja z zadrugo (tretje načelo zadružništva), socialne zadruga presežek delijo v omejenem obsegu ali ga sploh ne delijo. Vendar je treba ta način uporabe tretjega načela zadružništva prilagoditi posameznemu primeru.

- Ker je delitev presežka članom zadruga sorazmerna z obsegom poslovanja med posameznim članom in zadrugo, gre za prilagoditev cene transakcij.
- Socialne zadruga z večdeležniškim članstvom morajo pri delitvi presežkov upoštevati različne vrste poslovanja z različnimi vrstami članov deležnikov.⁵ Ne glede na način plačila pri poslovanju (neposredno plačilo uporabnika ali tretje osebe ali delno ali celotno plačilo iz javnih shem) imajo lahko uporabniki člani,⁶ ki so hkrati tudi deležniki socialne zadruga, večjo željo po izboljšani storitvi in/ali nižjem strošku storitve kot po tem, da bi dobili izplačan delež presežka; gre namreč za storitev v splošnem interesu.

⁵ Termin *member-stakeholder* prevajamo kot »član deležnik« brez vezaja. Gre za pomen, ki poudarja, da govorimo o večdeležniški strukturi članstva (op. prev.).

⁶ Termin *user-members* prevajamo kot »uporabniki člani« brez vezaja (op. prev.).

- Prepoved delitve ali omejitev delitev presežka v socialnih zadrugah potrjuje, da je poslanstvo delovanja v splošnem interesu njihov glavni cilj.

3. Priporočila za javne organe

Javni organi na različnih ravneh bi pri obravnavi socialnih zadrug morali upoštevati naslednja priporočila.

1. Proces institucionalizacije in oblikovanja politik bi moral temeljiti na mnenjih in stališčih deležnikov, zlasti samih socialnih zadrug in njihovih reprezentativnih organizacij, če te že obstajajo.

2. Javni organi bi morali ustrezno prepoznavati specifičnost socialnih zadrug kot podjetij, ki delujejo v splošnem interesu.

3. Ob uvajanju nove zakonodaje o socialnih zadrugah bi morali javni organi upoštevati sedanje standarde, ki temeljijo na izkušnjah in znanju akterjev na tem področju.

4. Pri oblikovanju politik, zlasti na področju storitev v splošnem interesu, socialnega vključevanja, lokalnega razvoja in razvoja podjetij, bi morali javni organi upoštevati posebne značilnosti socialnih zadrug.

- Ker je poslanstvo socialnih zadrug delovanje v splošnem interesu, so lahko vključene v dejavnosti, ki so večinsko javno financirane in se izvajajo v sodelovanju z javnimi organi.

- Namen zgornjih priporočil ni zahtevati prednostne obravnave socialnih zadrug, temveč tem zadrugam le omogočiti, da lahko v celoti izvajajo svoje poslanstvo delovanja v splošnem interesu.

- Državne pomoči, dodeljene posebej socialnim zadrugam, zlasti za vključevanje prikrajšanih delavcev, je treba razumeti kot pošteno nadomestilo za storitev v splošnem interesu, vključujoč zmanjšano delazmožnost prikrajšanih delavcev ali dodatne stroške zaradi skrbi zanje.

- Socialne zadruge je treba vključiti kot ključne partnerje pri načrtovanju politik, saj so akterji na terenu.

Prevod: Jezikovna zadruga Soglasnik in Združenje Center alternativne in avtonomne produkcije – CAAP.